

STEPESTUDIANTS: L'ESTUDIANTAT COM A AGENT DE CANVI A LA UNIVERSITAT

Moisès Subirana
Universitat Politècnica de
Catalunya
aixinsque@gmail.com

Joan Agea
Universitat Politècnica de
Catalunya
joanagea@gmail.com

Laura Balbastre
Universitat Politècnica de
Catalunya
laurabalbastre1st160@gmail.com

Maria Núñez
Universitat Politècnica de
Catalunya
maria.nunez@upc.edu

0. RESUM:

STEPestudiants és un programa oficial de la UPC que té per objectiu l'impuls i el foment de la Sostenibilitat i el Compromís Social a la universitat. Per fer-ho facilita processos participatius amb tota la comunitat universitària que generin propostes encaminades a complir aquest objectiu; promou la creació de grups locals a cada facultat que treballin entre ells en xarxa; desenvolupa una campanya de difusió intensa per tal de sumar el màxim nombre possible d'agents; i estableix sinergies i connexions entre l'estudiantat, el PDI, el PAS i la institució. Entre altres resultats, en un any i mig de vida es troba present a 14 facultats, s'estan implementant 6 propostes participativament i han participat directament del projecte més de 700 persones.

1. TEXT DE LA COMUNICACIÓ:

1.1 CONTEXT

La vinculació de la Universitat Politècnica de Catalunya amb la sostenibilitat s'inicia els anys 90 a través dels programes d'ambientalització curricular, en els que s'introdueixen elements de consideració ambiental als currículums dels plans d'estudi. Fruit d'aquesta primera experiència positiva es desenvolupa el Centre Interdisciplinari per a la Tecnologia i Educació en Sostenibilitat (CITIES), i el 2002 es firma la Declaració de Sostenibilitat de Barcelona juntament amb altres universitats de tot el món. Posteriorment s'aprova el Pla UPC Sostenible 2006 – 2015, que recull el conjunt d'actuacions d'àmbit temàtic i transversal a la universitat, tant a nivell de gestió com d'innovació, per a impulsar el camí per fer de la UPC una universitat de referència en sostenibilitat¹.

Per altra banda, la creació de l'Espai Europeu d'Educació Superior (EEES), del qual l'estat espanyol en forma part, contempla, per al cas espanyol, la redefinició dels plans d'estudi vigents, obtenint com a resultat la creació de nous estudis que, sota el nom de graus, preveuen un desenvolupament més integral de l'estudiantat basant la seva experiència acadèmica en el treball per competències. La UPC ha definit el mapa competencial dels nous estudis de grau de tal manera que al finalitzar la titulació l'estudiantat ha de ser competent en un total de 9 eixos. Un d'aquests eixos, o competències, és el de Sostenibilitat i Compromís Social.

Fruit d'aquests dos processos desenvolupats en paral·lel (la trajectòria en el camp de la sostenibilitat a la UPC i la progressiva implementació de l'Espai Europeu d'Educació Superior) neix el programa STEP2015 –Sostenibilitat, Tecnologia i Excel·lència per al 2015- l'any 2008. L'objectiu del programa és el de promoure la implementació efectiva i eficaç de la competència transversal Sostenibilitat i Compromís Social als nous plans d'estudi.

1 La metodologia del propi Pla UPC Sostenible 2015 es basa en la participació de tota la comunitat universitària, tant en el seu disseny com en la seva execució. Durant aquest 2011 s'ha fet la revisió de la primera fase del Pla (2006-2010) i s'han definit les línies temàtiques i transversals, objectius, accions concretes i unitats responsables associades per a la segona fase del Pla, del 2011 al 2015.

Tal i com es recull a la seva web², el desenvolupament d'aquest objectiu es desenvolupa en dues fases diferenciades:

- A curt termini (2010): donat el caràcter de competència transversal obligatòria de la sostenibilitat i el compromís social, assegurar l'existència al currículum de les activitats formatives que la garanteixen amb criteris de qualitat.
- A llarg termini (2015): aconseguir nivells d'excel·lència científica internacional entorn al trinomi Tecnologia – Sostenibilitat – Educació.

La metodologia de treball emprada pel programa es basa en el treball per fases, tenint cada fase una durada d'un any acadèmic:

– En la primera fase, desenvolupada al llarg del 2008, es defineix el projecte. Tenint en compte la idiosincràsia de la Universitat Politècnica de Catalunya, amb múltiples facultats repartides en municipis de tota la província de Barcelona i amb un alt grau d'autonomia totes elles, es planifica un treball descentralitzat per facultats, en el que cadascuna dissenyi i desenvolupi el seu propi mapa competencial dels nous estudis de grau i, molt especialment, en com s'implementarà i s'avaluarà la competència en Sostenibilitat i Compromís Social. Es preveu també la definició d'un equip de coordinació encarregat de dinamitzar i enxarxar les iniciatives sorgides a nivell local a cada centre. Aquesta fase 0 compta amb un pressupost de 5.000€.

– La fase 1 o fase pilot es duu a terme durant l'any 2009. En aquesta primera fase d'implementació efectiva del programa hi participen un total de 4 centres: l'Escola Politècnica Superior d'Edificació de Barcelona, la Facultat d'Informàtica de Barcelona, l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura del Vallès, i l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial de Barcelona; el pressupost és de 87.400€.

Per a la implementació del programa, els centres, que disposen d'una assignació de recursos individualitzada, es doten de becaris com a figures de suport. L'impuls d'aquest estudiantat en aquell moment i la pròpia concepció d'implicació de tota la comunitat universitària en el projecte desemboquen en el naixement de *STEPestudiants*, programa germà de STEP2015. L'assignació pressupostària del programa és de 12.600€.

– La fase 2, d'ampliació i consolidació, es duu a terme durant el 2010 amb un pressupost de 170.000€, dels quals 20.000 són per a *STEPestudiants*. A més a més de les 4 facultats ja participants del projecte i de la continuïtat de *STEPestudiants*, s'incorporen al programa STEP2015 6 centres més: l'Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Manresa, l'Escola Tècnica Superior d'Enginyeria Industrial i Aeronàutica de Terrassa, l'Escola d'Enginyeria de Terrassa, l'Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Vilanova i la Geltrú, l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona i la Facultat de Nàutica de Barcelona.

Durant el 2011 es desdibuixa el programa STEP2015 a causa de diversos factors tals com:

- La compleció d'una part important dels objectius pels quals el programa s'havia creat.
- La situació econòmica de la universitat.
- La conjuntura política del govern de la universitat.

Tanmateix, el programa *STEPestudiants* segueix en vigor, amb un pressupost de 20.720€.

2 <http://www.upc.edu/sostenible2015/step>

1.2 OBJECTIUS

La dinàmica de treball de *STEPestudiants* s'emmarca dins la mateixa dinàmica del propi programa STEP2015, procurant mantenir sempre la mirada d'integració entre els diferents estaments de la comunitat universitària (estudiantat, PDI i PAS) en totes les activitats i buscant sinergies entre els dos programes.

A nivell global *STEPestudiants* i STEP2015 tenen el mateix objectiu, si bé l'òptica d'enfocament de cada projecte es modula en funció de les característiques pròpies de cadascun. Així, els objectius específics de *STEPestudiants* són:

- Crear grups locals, a nivell de facultat, que treballin, impulsin i fomentin la Sostenibilitat i el Compromís Social a la seva escola, ja sigui a través d'iniciatives pròpies o d'iniciatives liderades per *STEPestudiants*.
- Establir una xarxa a nivell universitari dels diferents grups locals.
- Facilitar espais de generació participativa de propostes encaminades a millorar la Sostenibilitat i el Compromís Social a la Universitat, i implementar-les.
- Aconseguir articular les diferents propostes i visions de l'alumnat sorgides de l'espai de generació participativa. Portar a la pràctica el major nombre possible de les propostes recollides durant tot el procés.
- Generar sinergies amb el PDI i el PAS de cada escola, també a nivell d'equip directiu.
- Fer del procés un objectiu en sí, és a dir, que resulti exemplar per la seva transparència, participació, capacitat de desenvolupar inquietuds, motivar i establir vincles d'empatia entre els diferents participants, etc...
- Passar a l'acció enfortint iniciatives en curs desenvolupades per estudiants que ja estan posant en pràctica una educació alternativa més compromesa amb la societat i la sostenibilitat, així com propiciar l'aparició de noves iniciatives.
- Aconseguir una major cohesió entre els diferents centres dins de la UPC. Propiciar que existeixi col·laboració i coordinació, fomentant d'aquesta manera el moviment entre els diferents centres de la UPC i afavorint la creació de noves sinergies entre aquests.
- Fomentar la participació estudiantil a les associacions, en particular les que treballin, ja sigui directa o indirectament, la competència transversal de Sostenibilitat i Compromís Social.
- Fomentar la participació estudiantil als òrgans institucionals de la universitat, tant a nivell de facultat com a nivell global.
- Augmentar la confiança de la UPC en l'estudiantat com agent de canvi.
- Augmentar el recolzament i confiança de la institució cap a les accions impulsades des de l'estudiantat.

1.3 DESENVOLUPAMENT

La metodologia de treball de *STEPestudiants* no es regeix per la lògica de projectes degut al seu dinamisme, treball en xarxa i incorporació de nous elements *ad hoc* prèviament no planificats, així com per les pròpies característiques de la imprevisibilitat del moviment estudiantil. Tanmateix, el treball sistemàtic del programa permet definir unes línies de treball generals desenvolupades des dels seus inicis:

1.3.1 Sensibilització i difusió del projecte

Amb aquesta línia d'acció es dona a conèixer el projecte utilitzant eines diverses, tant formals o informals com físiques o virtuals: jornades presencials de difusió del projecte, trobades específiques amb actors clau (associacions i delegacions d'estudiants, unitats departamentals especialment sensibles, juntes de direcció, òrgans de representació institucional, etc...), espais de debat virtuals, participació directe a les aules, desenvolupament d'iniciatives on line, implicació en esdeveniments lúdics, creació i manteniment d'una web de *STEPestudiants*,...

Es materialitza així una doble dinàmica de difusió: per una banda, el contacte permanent i la informació sempre accessible que proporciona el disposar d'un espai web amb continguts actualitzats; per altra banda, la consolidació de la xarxa a través de les trobades físiques amb els diferents actors involucrats en el projecte.

1.3.2 Generació de processos participatius

L'estratègia dissenyada per a aquesta línia d'acció ha de suposar un marc prou genèric com per a poder contemplar iniciatives provinents de tots els sectors possibles (estudiantat en general, associacions universitàries, delegacions d'estudiants, òrgans institucionals de la universitat, professorat, PAS, agents externs a la universitat, ...), ja siguin noves o en curs, i independentment de si el seu objectiu és trobar un marc on promocionar-se, buscar aliats creant xarxa, generar debat, o qualsevol altre. D'aquesta manera es pretén garantir un espai no condicionat i permeable a totes les inquietuds que sorgeixin. En coherència amb aquesta visió, per tant, existiran espais creats i liderats per *STEPestudiants* i altres espais, espontanis o no, en els quals *STEPestudiants* hi participarà com un actor més.

En els espais ideats i liderats per *STEPestudiants* inicialment es crea una activitat de generació de propostes. En ella es convida a tota la comunitat universitària a aportar i compartir els seus dubtes i reflexions sobre la universitat, així com a plantejar una proposta per a millorar-ne un o varis aspectes concrets, de tal manera que s'ampliï la sostenibilitat i el compromís social de l'acció proposada. És un espai obert tipus pluja d'idees, però amb una dinàmica en format *Pecha Kucha*³.

Amb totes les propostes sobre la taula s'obre un segon espai en el qual es fa una primera criba d'aquelles que d'entrada tenen un potencial més interessant d'aplicació, ja sigui per la seva viabilitat, impacte o necessitat de recursos associada.

Finalment, fruit de la criba s'obre un tercer procés obert en el qual es debaten en profunditat les propostes "sobrevivents"; es tracta d'un espai de reflexió, crítica i discussió de cada aportació, valorant la contribució de les propostes analitzades a l'objectiu global d'impulsar la sostenibilitat i el compromís social. Arran del debat desenvolupat en aquest espai, i amb la legitimitat que concedeix la involucració de la comunitat universitària en tot el procés, es decideix conjuntament quines propostes es portaran a terme.

1.3.3 Propostes

La línia de treball de generació de processos participatius ja contempla per sí sola la participació activa de la comunitat universitària en el procés d'impuls de la sostenibilitat i compromís social a la universitat; tanmateix, no tindria sentit limitar la implicació de la comunitat universitària a un espai puntual. Per tant, la pròpia implementació de les propostes sorgides dels processos anteriors es presenten com un espai ideal per a la participació continuada de tots els agents que hi estiguin interessats.

Les propostes sorgides des del naixement de *STEPestudiants* el 2009 fins a l'actualitat i legitimades per la comunitat universitària, i que, per tant, es troben en fase d'implementació, són:

- Borsa de llibres: Consisteix en obtenir gratuïtament el conjunt de problemes, llibres de pràctiques, etc. de cada assignatura amb la condició que es retornin en bones condicions en acabar el quadrimestre. A més a més de l'estalvi de

3 El Pecha Kucha és una metodologia nascuda a Japó i implementada a més de 400 ciutats de tot el món. Es basa en una sèrie de ponències realitzades en un espai no formal, amb barra i música. Les ponències es fan utilitzant qualsevol programa informàtic de presentació de diapositives, però han de respectar el format de ser 20 diapositives que durin 20 segons cadascuna. Així, totes les ponències duren 6 minuts 40 segons, un temps prou llarg per a presentar una idea o concepte i prou curt per no generar inèrcies pròpies d'altres espais com seminaris, conferències, etc.

paper i econòmic per a l'estudiantat es fomenta la cultura de la no-propietat individualitzada en el camp del coneixement.

- Projectes multidisciplinars: amb aquesta proposta es pretén connectar estudiants de diferents titulacions per a dur a terme algun treball o projecte en comú. El ventall de possibilitats aquí és gran: des d'estudiants d'arquitectura que simplement estudien en facultats diferents i treballen conjuntament en el treball d'una assignatura optativa, passant per la integració en els plans d'estudi de matèries transdisciplinars fins a la cooperació entre estudiants de disciplines molt allunyades entre elles (per exemple enginyeria i humanitats) i impartides en universitats diferents.

S'ha treballat en moltes facultats diferents (tant de la UPC com de la UB) per a la implementació de la proposta, i actualment la línia més avançada es basa en oferir una intensificació en Sostenibilitat i Compromís Social impartida conjuntament per l'Escola Politècnica Superior d'Edificació de Barcelona (facultat d'edificació) i l'ETSEIB.

- Becari de participació: es busca que hi hagi un referent a les facultats de la UPC que faci de pont i enllaç entre la direcció de l'escola, els òrgans institucionals d'àmbit supraescolar i l'estudiantat, en complement amb les delegacions d'estudiants, així com entre les diferents facultats de la UPC. És una figura que treballa en paral·lel amb aquests agents, així com amb el Consell de l'Estudiantat, i desenvolupa tasques de difusió a través de canals no oficials que arriben millor al col·lectiu d'estudiants. Les facultats que més han avançat en aquest sentit són la Facultat de Nàutica de Barcelona i l'Escola Politècnica Superior d'Enginyeria de Manresa.
- Transició alimentària: el model alimentari predominant a la universitat no és ni sostenible ni socialment responsable. Els impactes socials, culturals, econòmics i ambientals que té es produeixen tant a escala local com global. Tanmateix, el grau de desconeixement d'aquesta realitat, tant dins com fora de la universitat, és el principal causant de la inacció existent. Això no obstant, hi ha diverses iniciatives en marxa provinents de sectors molt diferents de la universitat que treballen per canviar-lo, des de l'aparició de cooperatives de consum ecològic i de proximitat a les facultats, passant per la inclusió de criteris de sostenibilitat als bars i restaurants dels centres i per l'aparició de menús ecològics, a més a més de l'aparició de grups locals que treballen específicament la temàtica o de jornades organitzades a tal efecte. És la transició alimentària, projecte ambiciós al qual *STEPestudiants* s'hi adhereix i dinamitza.
- Programari lliure: La universitat, com a entitat generadora de coneixement, ha d'apostar per un programari que pugui ser usat, estudiat i modificat sense restriccions; que ens convidi a repensar la propietat intel·lectual; que impulsi el treball en xarxa, en molts casos a través del voluntariat; que respecti la diversitat cultural i lingüística,...*STEPestudiants* promou diferents iniciatives a la universitat per a que faci el salt definitiu a del programari privatiu al programari lliure.
- Cultura de la pau: l'ensenyament impartit a la UPC, tal i com recullen els seus estatuts, ha de fomentar la cultura de la pau i el foment dels drets humans. Des de *STEPestudiants* compartim aquesta visió i empenem accions per a que aquesta realitat sigui més clara cada dia.
- Fufifu: es tracta d'una iniciativa sorgida arran d'un Projecte de Final de Carrera realitzat per un estudiant de la Facultat d'Informàtica de Barcelona. En ell desenvolupa una plataforma virtual on els usuaris realitzen intercanvis de béns serveis essent el capital una moneda social. Darrere de les accions del banc d'intercanvi s'hi amaga una filosofia basada en el no lucre i en la prestació de béns i serveis amb finalitats socials. Des de *STEPestudiants* s'està impulsant

aquesta plataforma (actualment en fase de proves) per a poder-la posar a disposició, com a mínim, de tota la UPC, de cara al setembre del present any.

1.3.4 Treball en xarxa i foment de l'associacionisme

Més enllà del "treball per projectes" que suposa aquesta metodologia, el principal eix de treball de *STEPestudiants* es centra en la identificació de persones, grups, col·lectius i associacions interessades en treballar al voltant de temàtiques de Sostenibilitat i Compromís Social, i establir la coordinació necessària per a connectar idees semblants desenvolupades en altres escoles o espais. La promoció del treball en xarxa està generant noves dinàmiques en una universitat on històricament la relació entre facultats ha estat pràcticament inexistente. Actualment hi ha una quinzena d'associacions en contacte permanent amb *STEPestudiants*, havent-se creat un node d'associacions al Campus Sud de l'avinguda Diagonal que inclou associacions de la UPC i de la UB que cooperen en les seves respectives activitats i que en generen de noves dins d'aquest nou marc més ampli.

Són freqüents així mateix les consultes realitzades a *STEPestudiants* per part d'estudiantat, PDI o PAS, sobre temàtiques diverses (relacionades amb plans d'estudis, normativa acadèmica, organització d'activitats, reconeixement de crèdits,...), no perquè *STEPestudiants* tingui la resposta a totes les qüestions plantejades sinó perquè coneix la universitat des d'una multiplicitat d'òptiques a la vegada que permet, si cal, redirigir eficaçment el dubte.

1.3.5 Treball cooperatiu entre estaments

Una de les línies d'acció que des de *STEPestudiants* s'ha impulsat des dels seus inicis consisteix en la creació de sinergies i espais de treball comuns amb els altres estaments de la comunitat universitària: PDI i PAS. Una primera porta d'entrada a aquests col·lectius és a través de la implementació de propostes, moltes de les quals resulten inviables sense la participació activa del personal assalariat de la universitat. Així per exemple la dinamització conjunta de la proposta de projectes multidisciplinars està permetent dissenyar una línia sencera d'optativitat centrada en temàtiques de Sostenibilitat i Compromís Social i implementada conjuntament per les facultats d'edificació i d'industrials, a impartir a partir de setembre del 2011 i amb presència simultània d'estudiantat de les dues facultats a les aules. El disseny d'aquesta línia d'optativitat ha estat conjunt entre el PDI de les dues escoles i *STEPestudiants*.

Tanmateix, la inclusió de tots els estaments de la comunitat universitària va més enllà, i és concebuda de tal manera que el propi disseny dels processos i activitats que desenvolupa qualsevol d'aquests col·lectius o *STEPestudiants* inclou la participació de tots ells. En aquest sentit els espais de generació de propostes o les eines de difusió utilitzades han inclòs la presència de PDI (alguns d'ells degans o directors d'escoles) i PAS.

1.3.6 Oficialitat del programa

Finalment, una característica intrínseca del programa *STEPestudiants*, i que li dóna un caràcter d'especificació única és la seva vinculació amb la institució. Lluny de ser un òrgan de representació institucional, amb una càrrega formal que absorbiria bona part dels seus recursos, *STEPestudiants* connecta, quan la connexió permet sumar sinergies, el moviment estudiantil amb certs processos institucionals, de tal manera que ambdós es beneficien de la presència de l'altre. La revisió i definició participatives per als propers 5 anys del Pla UPC Sostenible, el suport obtingut del Consell de l'Estudiantat per a la definició i concretització de la figura del becari de participació, o la capacitat per part de l'alumnat de tota la universitat de reconèixer en crèdits de lliure elecció activitats realitzades fora de la seva facultat (un fet inèdit a la UPC) són exemples de la materialització pràctica d'aquest vincle.

1.4 CONCLUSIONS

STEPestudiants ha esdevingut una plataforma multidimensional i polièdrica amb intervencions a tots els nivells de la universitat -des del claustre universitari i la comunicació amb el vice-rector fins al Personal d'Administració i Serveis de les facultats, passant per estudiants membres d'associacions, delegacions, "no-afiliats", ...- , i en una gran varietat d'àmbits -participació institucional, participació en ambients no formals i informals, en la gestió de la universitat, en la projecció exterior del projecte, en enfortir el diàleg amb agents externs a la universitat, etc-.

L'existència d'un espai destinat a crear i impulsar una xarxa en l'àmbit de la sostenibilitat i el compromís social a la universitat ha resultat, a més de novedós, un element multiplicador en els processos i iniciatives ja en marxa. A aquest fet cal afegir-hi la incorporació d'activitats i eixos de treball ideats des de *STEPestudiants* que s'han complementat amb els ja existents.

El fet que el programa estigui liderat per l'estudiantat de la UPC no només no ha restat capacitat d'impacte i visibilitat als objectius que es plantejava el programa, sinó que l'ha enfortit i ha permès que assolís una visió holística de la gestió dels processos de canvi en la cultura de la sostenibilitat i el compromís social.

El treball iniciat l'any 2009 i consolidat i ampliat durant el 2010 i 2011 mostren un volum d'iniciatives desenvolupades superior al plantejat inicialment. Els eixos de treball s'han anat emmotllant progressivament entre ells i han assolit un grau de permeabilitat a les iniciatives i propostes sorgides de processos liderats per *STEPestudiants* que garanteix una fàcil continuïtat i desenvolupament del projecte.

La cohesió de les activitats pròpies de *STEPestudiants* i les alienes en una única lògica de treball és un fet destacable i interessant a la vegada, prova que s'ha assolit l'objectiu de no esdevenir una nova plataforma sinó una xarxa coordinadora.

La connexió amb la resta de les escoles membre de la xarxa STEP ha garantit un diàleg productiu en les propostes discutides i les ha enriquit, al temps que contribuït decisivament a defensar l'estudiantat com a agent de canvi a la universitat i a la societat en general.

Finalment, l'aposta per part de la universitat en un programa d'aquestes característiques, en el que hi té una capacitat de control baixa i limita el seu paper a facilitador de processos, s'ha mostrat com una eina vàlida per a contribuir al canvi de mentalitat necessari per afrontar els reptes que el "progrés" dels últims 200 anys ens està plantejant avui. La "descentralització" del poder i l'aposta per permetre a l'estudiantat crear, idear i liderar iniciatives pròpies està resultant clarament satisfactòria.

1.5 BIBLIOGRAFIA

- Pàgina web Programa *STEPestudiants* www.stepestudiants.cat
- Blog *STEPestudiants*: <http://step-estudiants.blogspot.com/>
- Institut de Sostenibilitat, des de <http://is.upc.edu/>
- Declaració de Barcelona, des de http://eesd08.tugraz.at/pics/declaracion_de_barcelona_spanish.pdf
- Pla UPC Sostenible 2015, des de <http://www.upc.edu/sostenible2015/pla-upc-sostenible-2015/>
- Adaptació de la Universitat Politècnica de Catalunya a l'Espai Europeu d'Educació Superior, des de https://www.upc.edu/ees/ees_upc
- Reial Decret 1393/2007, de 29 d'octubre, pel qual s'estableix l'ordenació dels ensenyaments universitaris oficials, des de www.boe.es/boe/dias/2007/10/30/pdfs/A44037-44048.pdf